

Azken Nobel saria Jose Saramago portugaldarraren eskuetara joan da. Bilboko semaforoetan eskean diharduten horien hizkuntzari lehenengoz aitortu zaio hemen askok dakiguna, nahiz eta gero semaforoan leihatila itxi eta ez arduratuena egin emakume beltzez jantzitako txiro horren eta bere seinaren aurrean: portugesa hizkuntza ederra da, estandarrean garatua eta inperio baten bidegarri izana. Hots, inguruko beste hizkuntza erromanikoen literatur-dohainen jabe eta administrazioarako —kolonietakoak xahutzeko, besteak beste— gai. Euskal idazle-irakurle frankok dugu gogoko portugesa.

Saramago

Hizkuntzak denak dira ederrak, erantzungo du baten baten. Bai, esango diot nik, baina batzuk besteak baino ederra go norberaren belarriaren atsegin-ereduen arabera. Batzuek hemen maitemin dugu portugesa, gorago esan dut, baita beste hizkuntza askoren gainetik maite ere. Arrazoiak? Erantzuna Tabucci bezalako idazle baten jarrerak argitu ahal du. Haatik, luze joko lidake horiek hemen azaltzen hasiz gero. Ohar bat, hala ere; ez da Pessoren pisua soil-soilik.

Pisua duenik Pessoa, ezin ukatu, galde biezaiote bestela Atxaga-Sarrionandiari (ikus *Susa* aldizkariaren 5. alea). Eta Pessoa hor dago Saramagoren hastapenetako *O ano da morte de Ricardo Reis* liburuan.

O ano da morte de Ricardo Reis Portugalen erosi nuen, jatorrizko hizkuntzan, ordurako Saramagoren izenak, orain gogoan ez dudan norbaiti entzunda, oihartzun egiten baitzidan hemen barruan. Ez dut liburua inoiz osorik irakurri. Hala ere, lehenengo hogeita hamar orrialdeak hamaika biderrez irakurri ditut. Horrekin nahikoa izaten baitut hizkuntzari berari darion xarma, orrialde luzeetan ibili barik, dastatzeko. Irakurle nagi bilakatu naiz. Zer axola dio liburuak zatika ala osorik irakurtzeak?

Vaticanoa eta adituak

Osorik irakurrita dudan Saramagoren liburu bakarra *El evangelio según Jesucristo* da. Hain zuzen ere, Erromako Eliza Katolikoak (Ingalaterrako Elizak ere Katoliko aldarrikatzen du bere burua) salatu-edo egin duen eleberria.

Iazko Nobel saria Dario Fó-ri ematean berdin egin zuen Vatikanok, alegia, Suediako Akademiaren erabakia ideologi jakin batek gidatua izan dela esatea. Harako hura Norvegiako errege ez zen legez, ez naiz ni Suediako akademikoko baina, sinesgaitz egiten zait hango akademia idazle gorrien bila ibiltzea, zertarako-eta saria euroi emateko. Bestalde, bada gero; nork eta eliza horrek esan behar horrelakorik. Noiz eta Salman Rushdie hari Irango agintariek heriotz zigorra kendu diotenean.

Erromako Elizak egun ez du heriotz zigorrik ezartzeko biderik. Izan du, izan, mendeetan, eta askotan lagundu dio gurutzeak ezpatari heterodoxoeren lepoaren bila. Bada, hainbat hobe isilik balego.

Ez da harritzekoa Erromako Elizaren jarrera. Bertoko literatur aditu batzuek dutenaren antzekoa da, berdina dela ez esatearren. Ideologia ezkertiarrek baino ez dituzte ideologiatzat hartzen. Saramago komunista ei da. *Ebangelioa Jesu-kristoren arabera* liburu ederra da, horregatiko. Kultura katolikoan bizi garenon ateo askoren gogoko, nik uste.

Ideologiak

Ideologia kontuetan ez gara goizeon hasitakoak. Salman Rushdieren izena badakar etxean dudan hiztegi entziklopediko txikiak. Ez dakar Saramagorena. Jakina, lehenak heriotz zigorraren itzala urteetan izan du hor. Saramagori zein zigor etorri zaion eta noiz, orain ikusten dugu. Eliza Katolikoak nahiago izan zukeen saririk eman ez eta idazle portugaldarrak fede-gaiak zelan jorratzen dituen irakurleen kontu pribatua izan balitz. Horrelakorik gertatu ezean, kritika, hau da, egurra. Jesukristoren ustezko biografia askoz ere kritikagoa, nik uste, Robert Gravesen *Jesus Errege* da.

Ez da saritua eta ale bakanak saltzen ditu, ostera. Beraz: *nihil obstat*.

Bien bitartean gure hiztegiak ere ideologi kutzak dira. Zein irizpidek utzi zuen Saramago hiztegitik kanpo eta Salman barruan? Bide batez, itzel poztu nau Rushdie idazleari zigorra kendu diotelako berriak. Baina ez da nik irakurrita dudan idazlea.

Harria

Saramagori emandako nobela dela eta, Xabier Mendigurenek gogeta interesgarria utzi zigun *Euskaldunon Egunkaria*-n, urriaren bederatziko alean: «Saramagoren estilora idazten saiatu izan naizen aldi bakanetan —dio Mendigurenek— frogatu ahal izan dut zenbateraino den zaila formula hori; haren idazkera bihurria euskaraz jartzea ezinezkoa litzatekeela ere pentsatu izan dut inoiz. Badakit ordea Jon Alonso adiskidea euskaratzen ari dena. Makala harria!».

Bada, Jon Alonsok euskaratzen diharduen Saramagorena *Historia do cerco de Lisboa* da, Euskal Itzultzaile, Zuzentzaile eta Interpretarien Elkarteak Eusko Jaurlaritzaren Kultura Sailarekin batera gauzatzeko bidean doan literatur ondare unibertsaleko obra nagusien bildumarako, hain zuzen. Bada, bestek egin badute, zertan ez Alonsok? Zailagorik ere bada bilduma horretan, nik uste.

Klasiko Unibertsalak bilduman argitaratu diren azken laurak irakurtzeko astia eman dit urteroko gripe-erasaldiak, eta ezusteko galantak hartu ditudala aitortu behar dut.

Lehenengo, Jose Maria Lainezen *Zazpi deabruen bitaia* irakurri dut. Gozamena izan da. Baina egilearen izena ezezaguna. Bildumako hirugarren argentinarra, dagoeneko bilduman dugun Cortazarrekin eta aurki etorriko den Borgeseekin batera, eta ezagutu ez, esan diot nire buruari. Liburua hain ederra izanik gainera. Beraz, zenbat gogoeta oheko epeltasunean. Gogoetotan sartu baino ohar bat, hala ere. Lainezen liburua Vatikanok Saramagori kritikatu dion hori baino askoz irreberenteagoa da eta, eutsi horri, hirurogeitaka urteko fraide euskaldun batek itzulia.

Jakintza entziklopedikoa

Vaticanoari Lainezekin dukeen lanaren berri eman ondoren, umearen jakingura kilikatzen didan galtzagorriak eskura dudan hiztegi entziklopedikora eroan nau. Lainez horren izena ez da horretan ageri. Hala bada, ez dago horraino kontsentsuatu idazle hori. Gure jakintza entziklopediko xume horretaraino ez da iristen Lainezen garrantzia. Iristen dira ostera argitaratu diren beste hiru idazleak, hau da, Colette, Mansfiel eta La Fayette, hirurak emakumezkoak izatea ere azpimarragarria izanik. Jakina, test tiki horrek betikora eroan nau: zer itzuli?

Coletteren liburua —*Mari-alderrai*, jatorriz *La vagabonde* eta *Emakume arlotea* aipatu entziklopedian— beharrezkoa delakoan nago, hain zuzen ere, hark erabiltzen duen estiloa, zineko irudi bat erabiliz esatea baldin badaukat, kamera ondo-ondoan eta dena plano motzetan barrukora nahiz ingurura begira jarrita balu moduko estiloa, gure artean egon ere badagoen estilo bat da eta. Colette feminismoaren aitzindarietakoa da eta, nago ildoan estilo horren bidez utzi duela zabalik emakumeak, bere garaian eztandarazi zituenak eztandarazi zituela ahaztu gabe.

Oso garbi ez dudana Bilduma Unibertsalean sortu diren beste titulu biena da. Frantses literaturatik La Fayette-ren *Cleves Printzesa* hautatzeko egon zitekeen zioaz ez dakit deus, ez bainaiz aditua. Nire moduan aldizkari honi emandako hitza betetzearren ahalik eta gehiena irakurtzen saiatzen denaren ikuspegitik, astuna da liburua. Ez diot beharrezkoa ez denik. Nire zalantza askoz ere praktikoagoa da; gaur egun, premiazkoak ote dira horrelako liburu horiek?

Saramagoren harira itzuliz, horra hainbat euskal idazleren gogoko izen bat, askok gogo on horrexekin euskarara ekar lezaketena. Hala da ze, lehentasuna idazleen euren gogoko liburuak itzultzeari eman beharko genioke, akaso? Bide horretan ere ez gara oso aurrera iritsi. Azken batean, itzulpenak berak ez du izen onik euskal irakurleen artean. Erakundeekiko loturarik ez duten argitaletxeek ahalegin txalogarria egiten duten arren. Kontua da noiz arte egin

ahal izango duten. Laburtuz, irakurle gehiago behar ditu gure literaturak, bestela ez dago normaltasunik.

Kanpo-irudia

Bien bitartean, Bilduma Unibertsaleko ondarea osatzen joatearen aldeko naiz. Hala eta guztiz ere, bada beste auziarri bat hemen, aipatu nahi ez dena. Hain zuzen ere, zenbat saltzen diren bilduma horretakoak. Eta oso-oso gutxi direla jakinda, berri txar horren zioak aztertzea derri-gorra dukegu.

Bilduman lan oso estimagarriak daude. Beste idazle-irakurle amorratu batek berak horietako gehienak irakurtzen dituela eta ezusteko politik hartu dituela aitortu izan dit behin baino gehiagotan. Bildumaren kanpo-irudia ez da ona, horregatio, eta irakurle amorratua izan ezean, jai dute liburuok. Gainera irudi hori erakundeei lotuegi ageri da, eta horrek atzera eragin liezaioke balizko irakurleari.

Liburuak gizarteari prentsaurrekoen bidez agertzeari ez deritzot txarto. Neurtu behar dena da aurkezleak, nor ere den hori, liburuari eransten dion gehi-balio sinbolikoa eta balizko irakurle euskaldun batzuen sentiberatasun-eredua, batera daitezkeenak ote diren horiek biak.

Ez da ahaztu behar; literaturan irakurleak dira gakoa, batez ere horiek erosle diren aldetik. Badakigu hori, eta San Jordi bat egin dezakeguna ere badakigu, lorea eta liburuak elkaturik oparitzeko. Horrela sektore ekonomiko bik abiadatzkoa hartuko lukete. Nahiz eta lorea laster zimeldu eta liburuak zabaldu gabe geratu horko mahai gainean. Ohaidearen ohearen albokoan, bai. Ekandua egin barik gaude, osteratzen, eta gure liburu-egunak aterperik bageko euri-egunak izaten dira. Durangon.

Irakurleak

Euskal irakurle berriak sortzearen aldetik huts galanta egin dugu gerraosteko euskarazko irakaskuntza sortu ze-

nez geroztik. Beharbada ezin egin zitekeen gehiago. Baina haurren eta gazteen alorrak polito zaindu diren arren, eta agian lar zaindu direlako, ez dugu gauzatu zubirik, ez, gazteek eurek, behin eskola utzita, liburu irakurle izaten segi dezaten. Edo hobeto esatea beste honetara: ez dugu euskal liburu-eroslerik sortu.

Ez bedi inor mindu, ezen nire kezka literatura baino haratagokoa da. Eta argitu ere egingo dut norainokoa, esanez, baze, haur eta gaztetxoekin polito moldatzen garela —udalekoak, irakurketa-kanpainak, gurasoak liburuak oparitzen, letrak eta ikasgaiak kantuen bidez... zerua!—, baina behin gure horiek nerabetzarora heldurik, akabo. Gizarte honetako estamentuek, publikoek nahiz pribatuek —Kutxek, adibidez— ez dakite (protokolozko salbuespenak salbuespen, bai) gazteekin zer egin. Beharbada irakurle berriak sortzearen aldeko gudua gudu galdua izan dugu, irakurle horiek «euskal» izan litezen borrokan hasi baino.

Koartada

Kezka horien kariaz, Euskal Idazleen Elkartek Haur eta Gazteen Literaturaren I. Biltzarra antolatu du, urriko 29tik 31ra bitarterako. Gaiak interesgarriak dira. «Nori egotzi gazteen irakurzaletasun falta?» galderari buruz hitz egingo du Denise Dupont Escarpitek. Hitz egiteaz gainera erantzun taxuzkoa eta sinesgarria ematen badu, hori zoriona. Litekeena baita pekatu hori —nagusiagook horrela bizi dugu gazteen irakurzaletasun falta, ez ala?— nori egotzi izanez gero konponbidea ere errazago izatea.

Ez da hau lekua Biltzarraren datuak ematekoa. Ekimena bera da aipatu gabe ezin utzi dena, bide nabar aipatuz Euskal Idazleen Elkarteari bere buruaren balioa erakutsi dezan eskatu diotela aspaldion erakunde publikoek. Horra ba idazleak halakoak eta bestelakoak antolatzen, gure zeregina horietan balego moduan. Argi gera bedi: Idazleen Elkarterik ez balego lotsaz legoke herri hau, ikur garrantzi baten faltan. Funtzionario publiko pare baten soldataren truke erosten duten ikurra gara.

Bada, idazleok egunen batean greba egin beharko genuke, laguntzak eskatzeari utzi eta apurreriei uko egin, museo aurreko zakurraren loreei begira adurra darigula geratu eta, total!, bakarka jardun, ezelango elkartze barik. Ikur bat gutxiago eta, jainko batek esan zuen moduan, simulakro bat gutxiago.

Elkarteari erakundeek orain ematen diotena baino laguntza handiagoa emango bailiokete, ziur nago, Amerika edo Afrikako bazterren batean harako hizkuntza galtzeko zoriko hartan eskolak ematen ahaleginduko bagina. Idazleok utzi egin behar diogu inoren koartada izateari. Eta askotan horixe baino ez gara: koartada. Merkeegi irteten zaien koartada. ♪